

Sprogforum og sprogpolitikken

Hvad handlede vores mange kronikker om?

Karen Risager
Dr. Phil
Professor emerita
Roskilde Universitet
risager@ruc.dk

I efteråret 2024 havde Sprogforum 30-års jubilæum fordi det første nummer af Sprogforum udkom i efteråret 1994. Jubilæet fejrede vi d. 16. januar 2025 ved et åbent arrangement på AU Library, Emdrup, dvs. Danmarks Pædagogiske Bibliotek. Det er stedet hvor Sprogforum blev født, og hvor redaktionen arbejdede i de første mange år. Det er stadigvæk et sted som Sprogforum har stærke bånd til, ikke mindst gennem samarbejdet med Sprogpædagogisk Informationscenter. Man kan læse mere om Sprogforums historie i interviewet med mig i *Sprogforum* 79 (2024) og interviewet med Karen Lund i *Sprogforum* 72 (2021).

Et af indslagene i jubilæumsarrangementet var et foredrag af undertegnede med titlen 'Sprogforum og sprogpolitikken. Hvad handlede vores mange kronikker om?' I hvert nummer har vi nemlig bragt en kronik som tog et aktuelt emne af sprogpolitisk karakter op, og vi tænkte at en oversigt og analyse af Sprogforums kronikker kunne give et billede af de sprogpoltiske debatter og kampe omkring sprogfagene i Danmark gennem hele perioden.

Sprogfagene i oprør

Men før vi kommer til Sprogforum som sådan, skal vi se på sprogmiljøet i årene lige før 1994. Der var nemlig røre i sprogfagene på baggrund af en rapport fra Undervisningsministeriet der udkom i 1992. Den hed 'Sproglig viden og bevidsthed. Kvalitet i uddannelse og undervisning' og blev kendt i miljøet under navnet 'KUP-rapporten'. Den var skrevet af et udvalg bestående af 10 sprogfolk, sammensat af ministeriet. Deltagerne var professorer, lektorer, overlærere og en enkelt skoledirektør, og professor Jørn Lund var formand. Rapporten fremhævede vigtigheden af at sprogundervisningen gennemføres som sproglæreundervisning med vægt på sprogets elementer, dets system og dets brug, samt tegnsætning og (latinsk) grammatisk terminologi.

Dette standpunkt var klart konservativt i forhold til hvad der generelt rørte sig i det internationalt orienterede sprogpædagogiske miljø. Her var man opsat på at udvikle sprogundervisningen i en kommunikativ retning

hvor man lagde vægt på elevernes læreprocesser og på lærernes pædagogiske viden og bevidsthed. Blandt udvalgets deltagere var Michael Svendsen Pedersen, udpeget som repræsentant for erhvervsuddannelserne (og senere en af initiativtagerne til Sprogforum). Han skrev en mindretalsudtalelse hvori han efterlyste et arbejdsgrundlag der kunne tjene som inspiration til et tidssvarende arbejde med sprogundervisning.

Dengang var det sprogpædagogiske miljø organiseret i Foreningen for anvendt sprogvidenskab i Danmark (ADLA), hvor Anne Holmen, Anna Trosborg og jeg var aktive. Som modsvar til KUP-rapporten arrangerede vi en temadag på RUC i maj 1992, hvor der var omkring 100 deltagere fra alle dele af det danske uddannelsessystem. De mange oplæg og artikler fra temadagen blev udgivet i en publikation: Sproglig mangfoldighed – om sproglig viden og bevidsthed (red. af Risager, Holmen & Trosborg, 1993). Denne lille grønne bog kan ses som en forløber for Sprogforum, der startede i 1994. Og 'sproglig mangfoldighed' kan i virkeligheden ses som et motto for alt hvad vi har lavet i Sprogforum.

Sprogforums 75 kronikker

I tiden fra 1994 til 2024 er der udkommet 75 kronikker i Sprogforum (nr. 1-79). Kronikkerne er normalt blevet til på basis af brainstorm i Sprogforums storgruppe, herunder forslag til mulige forfattere. Der var været mange forskellige forfattere, 69 i alt, og de er kommet fra lingvistik og sprogmiljøerne, kulturstudier, litteratur, arkitektfaget og jura. 10 af forfatterne har skrevet mere end én kronik (den mest aktive forfatter har været Bergthóra Kristjánsdóttir, der har skrevet fire kronikker). Kronikkerne har handlet om problematikker i forbindelse med en bred vifte af uddannelses- og læringssteder: børnehaver, grundskoler, gymnasieskoler, læreruddannelser, indvandrerlæreruddannelser, sprogcentre, højere uddannelser, tolkeuddannelser, aftenskoler, arbejdspladser. I det følgende skelner jeg mellem tre hovedkategorier af kronikker:

- Oplysende kronikker der bidrager til aftegning af hele feltet (ca. 20)
- Kronikker vedr. kampen om fremmedsprogene i Danmark (ca. 35)
- Kronikker vedr. kampen om dansk som andetsprog og om minoritetsmodersmål (ca. 20)

Man skal huske at ud over kronikkerne omfatter de egentlige artikler i Sprogforum (over 500) masser af ideer og erfaringer om sprogundervisning, sprogtilegnelse, læremidler og IT. Så kronikkerne udgør kun en delmængde af Sprogforums indhold, men til gengæld den delmængde der klartest reflekterer samfundets politikker og kampe.

Oplysende kronikker der bidrager til aftegning af hele feltet

Alle numre af Sprogforum er jo temanumre, men kronikkerne er i princippet uafhængige af temaet. Vi har bl.a. brugt kronikkerne til at hjælpe med at aftegne det brede felt Sprogforum ønsker at dække. Mange vinkler har

været introduceret, f.eks. japansk i Danmark, dansk tegnsprog, esperanto, tolkning, dansk som fremmedsprog i Island og skolearkitektur/læringsmiljø.

Vi har også bragt mange kronikker om statslig sprogpolitik, bl.a. i Danmark, Norden, Schweiz og Norge, og om arbejdet i internationale og nationale faglige organisationer, såsom udviklingen af Den fælles europæiske referenceramme for sprog (CEFR), Det europæiske center for moderne sprog i Graz (ECML) og Det nationale center for fremmedsprog i Danmark (NCFF). Vores allerførste kronik var skrevet af Robert Phillipson i SF 1 (1994), som påpeger hvor ureflekteret og passiv sprogpolitikken i Danmark er (var).

Der har også været en del kronikker der beskriver sprogsituationen forskellige steder med sociolingvistiske øjne, f.eks. sprogsituationen i grænselandet mellem Danmark og Tyskland, sprogsituationen i Grønland, forholdet mellem engelsk og dansk i Danmark, sprogbrug blandt unge i Danmark, AIs betydning for sprog og sprogundervisning.

Kronikker vedr. kampen om fremmedsprogene i Danmark

Mange af kronikkerne har drejet sig om den mere og mere vanskelige situation for tysk og fransk i hele uddannelsessystemet fra grundskole til universiteter: Man har klaget over nedskæringer, kvalitetsforringelser og lukninger af fag, man har talt om strukturelle benspænd af forskellige slags. Der har været kritik af beslutningstagerne, med påpegning af manglende saglighed, og inkompetence. Man har talt om kulturelle skyklapper, om dødskurs. F.eks. skrev Niels Iversen allerede i SF 2 (1995), om forholdene for fransk i folkeskole og læreruddannelse. Han kritiserer den danske selvgothed, der betyder at beslutningstagerne taler om kvalitet, men samtidig forringer de vilkårene og dermed kvaliteten.

Der har også været kronikker der argumenterede for modforanstaltninger, bl.a. tidligere start på sprogundervisningen, udnyttelse af faget almen sprogforståelse, ændring af sprogfagenes image, styrkelse af den interkulturelle dimension, dekoloniale studier, mere CLIL (Content and Language Integrated Learning), sprog som tillægskompetence. Karen Sonne Jakobsen advarer f.eks. i SF 25 (2003) imod at opfatte sprogfagene som bestående af 'skaller og kerne': den traditionelle ide at man skal igennem de hårde skaller (sprogfærdighederne) for at komme ind til den søde kerne (litteraturen og kulturen). Og Lone K. Svarstad argumenterer i SF 58 (2014) for at styrke den interkulturelle dimension, herunder kritisk kulturforståelse og interkulturel refleksion.

Kronikker vedr. kampen om dansk som andetsprog og om minoritetsmodersmålene

Et stort emne i Sprogforums kronikker har også været situationen omkring dansk som andetsprog, samt de mange minoritetsmodersmaal.

Nogle har fokuseret på det mere overordnede spørgsmål om tosprogethed, særligt argumenter for at tosprogethed ikke skal ses som et handicap, men en ressource. Bl.a. skriver Anne Holmen i SF 7 (1997) at

folkeskolen tager udgangspunkt i et uheldigt syn på tosprogethed: handicapsynet, og hun understreger at tosprogethed er et naturligt opvækstvilkår for børn. Endvidere argumenterer Rawand Samal Jalal i SF 74 (2022) for at synet på tosprogethed/flersprogethed – som enten hæmsko eller drivkraft – har betydning for elevernes tilegnelse af engelsk som L3.

Der er megen kritik af beslutningstagerne og samfundets diskurser om mennesker med indvandrerbaggrund: Der tales om forskelsbehandling, diskrimination og racisme, og man diskuterer flygtningebegrebet og betydningen af statsborgerskab. F.eks. skriver Jørgen Gimbel i SF 21 (2001) at politikken i Danmark er præget af manglende saglighed, manglende ønske om faglig viden, og opportunisme. Han mener der er tale om strukturel diskrimination.

Mange fokuserer på de forskellige tiltag i forhold til dansk som andetsprog – de forskellige institutioner, nedskæringerne, kvalitetsforringelserne, sproghierarkierne. Bergthóra Kristjánsdóttir diskuterer f.eks. i SF 24 (2002) ideerne om sprogstimulering af tosprogede småbørn med det formål at de skal komme i skole som dansksprogede. Hun spørger om børn skal være skoleparate, eller om skoler skal være børneparate? I forbindelse med forholdene for voksne indvandrere på arbejdspladser, argumenterer Michael Svendsen Pedersen i SF 23 (2002) for man må se på arbejdssituationen som en læringssituation, hvilket også her kræver professionelle lærere i dansk som andetsprog.

Der er mange minoritetsmodersmål i Danmark, og nogle kronikker beskæftiger sig også med dette aspekt af samfundet. Der tales om manglende anerkendelse af minoritetsmodersmål, og om usynligheden af disse sprog i institutionerne. På denne baggrund fremfører Bergthóra Kristjánsdóttir i SF 54 (2012) at et begrænset menneskesyn avler et begrænset sprogsyn, og hun formulerer følgende krav til en bæredygtig sprogudvikling:

Den danske stats sprogpolitik skal som mål for uddannelserne tilgodese borgernes muligheder for at udvikle og kommunikere på de sprog som står til rådighed for det enkelte individ og grupper. Sprogpolitikken skal endvidere styrke kommende generationers muligheder for at udvikle og anvende de sprog de har brug for i relevante kommunikationssituationer. (ibid.: 8)

Der er også en kronik i SF 78 (2024) om grønlandsk sprog og betydningen af modersmålet i forhold til ens identitet og følelsesliv, skrevet af Arnaq Grove i anledning af at det grønlandske folketingsmedlem Aki-Mathilda Høegh-Dam talte grønlandsk i folketetinget.

To meget forskellige kampe

Kampen om fremmedsprogene og kampen om dansk som andetsprog og minoritetsmodersmål er to meget forskellige kampe:

Den første handler om svindende ressourcer til fremmedsprogene, og om svindende anerkendelse af fagligheder der har dybe rødder. Fremmedsprogsfagene har jo en lang historie, ikke mindst i Europa, og den latinske og græske tradition går jo i hvert fald tilbage til antikken.

Den anden handler om en meget større kamp – en kamp om mennesker, om ligeværd, om retten til et modersmål. Anerkendelsen af dansk som andetsprog som en særlig ny faglighed, og anerkendelsen af minoritetsmodersmålenes eksistens, har svære betingelser på grund af politiske konflikter i Danmark om indvandring, multikulturalitet og det nationale – for ikke at tale om den særegne konstruktion, Rigsfællesskabet, og forholdet mellem de tre nationale sprog: dansk, færøsk og grønlandsk.

Sprogforum midt i en omstillingstid

Kronikkerne tegner et billede af et fagligt miljø i Danmark hvis debatter er præget af frustration og indignation, men som også indeholder mange konstruktive forslag. Men her ser vi jo kun på situationen i Danmark, og det er vigtigt at huske på at vi i denne periode har været vidne til en transformation af det sproglige landskab over hele verden.

Som alle ved, har det engelske (amerikanske) sprog fået en meget stor økonomisk betydning i verden efter 2. verdenskrig, ikke mindst med globaliseringen siden 1990'erne. Ideen om at engelsk er det eneste lingua franca man behøver at kende, er vidt udbredt. Denne privilegerede position for engelsk er forbundet med en neoliberal tilgang til bl.a. uddannelse og sprogundervisning.

Når vi i Danmark stadig har tysk og fransk som de to vigtigste fremmedsprog efter engelsk i skolen, så er det sandsynligvis fordi vi befinder os i den europæiske kontekst, hvor de store nationalsprog trods alt spiller en vigtig rolle.

Men dansk som andetsprog, og alle minoritetssprog i Danmark, må kæmpe en kamp for anerkendelse og imod følgerne af fremmedangst og racisme. Denne kamp er forbundet med anerkendelse af verdens sproglige mangfoldighed og med støtte til en bæredygtig og dekolonial tilgang til sprogundervisning.

Litteratur

Gimbel, J. (2001) Retten til eget modersmål. Sprogforum 21, 3-8.
<https://doi.org/10.7146/spr.v7i21.116291>

Grove, A. (2024) Modersmålets rolle i ligestilling og civilisering. Sprogforum 78, 1-4.
<https://doi.org/10.7146/spr.v30i1.145575>

Holmen, A. (1997) Tosprogethed er ikke et handicap. Sprogforum 7, 3-5.
<https://doi.org/10.7146/spr.v3i7.116541>

Iversen, N. (1995) Decentralisering og kvalitet - à propos den nye skolelov. Sprogforum 2, 3-5.
<https://doi.org/10.7146/spr.v1i2.116882>

Jakobsen, K.S. (2003) Skaller og kerne - om fremmedsprogfagenes identitet. Sprogforum 25, 4-8.
<https://doi.org/10.7146/spr.v9i25.112973>

Jalal, R.S. (2022) 'Flersprogethed' - hæmsko eller drivkraft for sproglæring? Sprogforum 74, 9-13.
<https://doi.org/10.7146/spr.v28i74.133010>

Kristjánsdóttir, B. (2002) Sprogstimulering af tosprogede småbørn - en dansk version af Head Start. Sprogforum 24, 4-9.
<https://doi.org/10.7146/spr.v8i24.113283>

Kristjánsdóttir, B. (2012) Ja tak til bæredygtig sprogudvikling. Sprogforum 54, 7-11.
<https://doi.org/10.7146/spr.v18i54.26224>

Lund, K. (2021) Sprogforum i 26 år - et interview med Karen Lund. Interviewere: Annegret Friedrichsen og Bente Meyer. Sprogforum 72, 9-13.

Pedersen, M.S. (2002) Hold på briller, professionalisme og arbejde. Sprogforum 23, 4-6.
<https://doi.org/10.7146/spr.v8i23.113294>

Phillipson, R. (1994) Dansk tornerosesøvn. Sprogforum 1, 4-6.
<https://doi.org/10.7146/spr.v1i1.116494>

Risager, K. (2024) Sprogforum i 30 år. Interview med Karen Risager. Interviewer: Lone K. Svarstad. Sprogforum 79, 1-6.
<https://doi.org/10.7146/spr.v30i1.148042>

Risager, K., A. Holmen & A. Trosborg (1993) Sproglig mangfoldighed - sproglig viden og bevidsthed. Association Danoise de Linguistique Appliquée (ADLA), Roskilde Universitetscenter.

Svarstad, L.K. (2014) Tidlig sprogstart - en mulighed for styrkelse af den interkulturelle dimension? Sprogforum 58, 7-11.
<https://doi.org/10.7146/spr.v20i58.26050>

Undervisningsministeriet (1992) Sproglig viden og bevidsthed. Kvalitet i uddannelse og undervisning. Undervisningsministeriet.